

IDEI DESPRE ROMANIZAREA LUMII DACE ÎN OPERA LUI PÂRVAN

ION IONIȚĂ

O retrospectivă oricât de sumară a tot ceea ce V. Pârvan a lăsat pentru urmași duce la constatarea că în centrul preocupărilor sale istorice s-au aflat constant două mari probleme. Cea dintâi era istoria înfloritoare a lumii traco-getice, iar cea de a doua, legată organic de prima, o constituia „romanismul“, ca fenomen de largă și profundă restructurare etno-culturală — inclusiv a traco-getilor — în antichitatea clasică și târzie. Ambele probleme alcătuiau, atunci ca și acum, aspectele fundamentale ale studiului despre etnogeneza poporului român.

Conștient de nivelul foarte scăzut la care se aflau investigațiile din România cu privire la antichitățile daco-romane, ca și de măsurile ce trebuiau îndeplinite, Pârvan a conceput, dealtfel ca în toată activitatea sa, o adevărată strategie de perspectivă, pregătind cu grijă condițiile necesare pentru desfășurarea unei laborioase și moderne activități de cercetare¹. În acest scop, el a instruit o întreagă pleiadă de tineri, pe care, la cursuri și seminarii, ca și la cercetările de teren, i-a îndrumat cu o aleasă pricepere și dăruire. Pentru a desăvârși formarea lor, Pârvan reușește în 1920 să întemeieze *Școala română din Roma*, unde elevii săi aveau excelente condiții de studiu, precum și acel climat de muncă, dar și de confruntare cu lumea științifică a Occidentului, atât de necesare la menținerea gradului ridicat de eficiență pe plan internațional a cercetării arheologice românești. De asemenea, a militat pînă la sfîrșitul vieții pentru crearea unui institut de arheologie la București, deziderat ce avea să se împlinească numai la mult timp după dispariția sa. În sfîrșit, Pârvan a reușit să pună bazele uneia din cele mai prestigioase publicații ale vremii, revista în limbi străine *Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie*, în care studiile asupra antichităților romane au putut fi valorificate și aduse la cunoștința lumii științifice europene. Cu prilejul apariției primelor două volume din această publicație, Solomon Reinach, unul dintre cei mai reputați specialiști din acea vreme ai antichităților romane, scria: „Il est vraiment admirable qu'un savant énergique, secondé par des collaborateurs — parmi lesquels

¹ Pentru preocupările asidue de a crea un cadru organizatoric propice desfășurării cercetărilor arheologice din România vezi, spre exemplu, V. Pârvan, *Probleme de archeologie în România*, Sibiu, 1921, p. 4-5.

MM. Paribeni et Carcopino — qui sont ses amis, ait pu mettre sur pied et publier simultanément ces deux magnifiques volumes, annuaires d'un Institut qui n'existe pas encore, mais dont M. Pârvan avait posé les fondations dès 1906. Depuis le chelléen jusqu'à l'époque romaine, en passant par toutes les divisions du protohistorique et l'époque grecque, les diverses phases du passé de la Dacie sont représentées ici par d'excellents memoires². Această notă de semnalară se încheie cu următoarele cuvinte: „mais quel bel exemple a donné là M. Pârvan! Je ne trouve pas d'expressions adéquates pour lui temoigner la gratitude et l'estime des érudits, ses obligés d'aujourd'hui et de demain“³.

Prima lucrare în care V. Pârvan își schițează observațiile referitoare la romanizarea lumii dace, apărută în 1906, este de fapt un „proiect“⁴ despre modul cum trebuie alcătuit „un studiu complet asupra organizării provinciei Dacia traiană“⁵. Elaborat la începutul preocupărilor sale de istorie antică, în mod ocazional, așa cum rezultă chiar din titlu⁶, acest „foarte respectabil prospect care înfățișează un cîmp de activitate pentru mai multe generații de cercetători“⁷, atestă din partea autorului o cunoaștere profundă și cuprinzătoare a problemelor provinciei Dacia traiană, inclusiv a procesului de romanizare din cuprinsul ei. Ceea ce a fost numai conturat în 1906 pentru Dacia traiană, avea să fie ulterior în mare parte înfăptuit, treptat și cu meticulozitate, ani de-a rândul, pînă la sfîrșitul vieții, pentru Dobrogea romană. Drept mărturie stau îndelungatele campanii de săpături pe șantierul arheologic dobrogene, precum și lucrările sale numeroase despre descoperirile romane din această zonă⁸.

Prospectul elaborat în 1906 urma să prindă contur mai precis în cea de a doua sinteză fundamentală plănuită, *Dacia romană*, ca o conti-

2 S. Reinach, în *Revue archéologique*, Cinquième série, tome XXVI, juillet-septembre 1927, p. 192.

3 *Ibidem*.

4 V. Pârvan, *Cîteva cuvinte cu privire la organizația provinciei Dacia traiană cu prilejul unei cărți noi asupra acestei cestiuni*, București, 1906 (în continuare se va cita V. Pârvan, *Organizarea provinciei Dacia traiană*).

5 *Ibidem*, p. 32.

6 Prilejul care l-a determinat pe V. Pârvan să elaboreze o lucrare de acest gen a fost apariția cărții de valoare submediocră a lui Virgil P. Andronescu, *Organizația comunelor și provinciei Dacia traiană*, Constanța, 1905.

7 V. Pârvan, *op. cit.*, p. 9.

8 Idem, *Cetatea Tropaeum*, București, 1912; idem, *Descoperiri nouă în Scythia Minor*, în *ARMSI*, s. II, t. XXXV, 1912, p. 467-550; idem, *Cetatea Ulmetum*, I-III, în *ARMSI*, s. II, t. XXIV, 1912, p. 497-607; t. XXXVI, 1914, p. 245-420; t. XXXVII, 1915, p. 265-304; idem, *Zidul cetății Tomi*, în *ARMSI*, s. II, t. XXXVII, 1915, p. 415-450; idem, *Histria*, IV, în *ARMSI*, s. II, t. XXXVII, 1916, p. 533-732; idem, *Histria*, VII, în *ARMSI*, s. III, t. II, mem. 1, 1923, p. 1-132; idem, *Gerusia din Callatis*, în *ARMSI*, s. II, t. XXXIX, 1920, p. 51-90; idem, *Gînduri despre lume și viață la greco-romanii din Pontul Stîng*, în *Memoriale*, București, 1923, p. 9-50; idem, *Municipium Aurelium Durostorum*, în *Rivista di Filologia e di Istruzione classica*, II, Torino, 1924, p. 307-340; idem, *A propos du basileus Cotys de Callatis*, în *Dacia*, I, 1924, p. 363-367; idem, *Un nouvelle inscription de Tomi*, în *Dacia*, I, 1924, p. 273-279; idem, *Fouilles d'Histria. Inscriptions, IIIe série*, în *Dacia*, II, 1925, p. 198-248.

nuare la opera de mare întindere *Getica. O protoistorie a Daciei*, apărută la București în 1926. Sfirșitul atît de timpuriu nu i-a mai îngăduit să-și realizeze proiectul. Dar la peste două decenii de la schițarea proiectului din 1906, conceptul său asupra temei respective, întemeiat acum pe o îndelungată și intensă activitate de cercetare a antichităților romane, trebuie să fi fost mult mai cuprinzător. La o asemenea concluzie ne îndeamnă și lucrarea sa „Începuturile vieții romane la gurile Dunării“, București, 1923, în care autorul extinde aria investigațiilor și la procesul de romanizare a dacilor liberi, așadar în teritoriile dacice rămase în afara ocupației romane efective. În sfirșit, o imagine sintetică a romantismului danubian a fost prezentată de Pârvan în ultima dintre prelegerile ținute la Cambridge⁹ în martie 1926 și publicate apoi în 1928 în același oraș, iar în 1937 la București¹⁰.

V. Pârvan a avut o viziune cu totul modernă a cercetării romanismului danubian, actuală și în zilele noastre. El arăta necesitatea stringentă a unei abordări interdisciplinare a problemei, la care să participe istorici, arheologi, epigrafiști, etnologi, filologi etc.¹¹. La atîția ani de la cele preconizate de el, dezideratul acesta n-a putut fi realizat decît parțial. Contribuții mai importante au fost aduse de către istorici, arheologi, epigrafiști, numismați, filologi și antropologi. Se resimte însă din plin prezența doar sporadică la aceste studii a etnografilor și etnologilor.

Pârvan nu a studiat izolat „romanismul“, la lumea traco-dacică, ci l-a integrat, pe de o parte, fenomenului general de romanizare, iar pe de altă parte procesului de formare a poporului român. Spre exemplu, Dacia romană, cu toate problemele ei — administrative, militare, economice, culturale — este permanent comparată cu celelalte provincii ale imperiului. Iar comparațiile sale nu se opresc la provinciile limitrofe Daciei romane, ci ajung pînă în Gallia și Spania. De asemenea, „vremea daco-romană“ nu este pentru Pârvan decît o etapă din istoria poporului român, care face legătura între lumea traco-dacică și poporul român de mai tîrziu. Tocmai aici, credem noi, stă secretul durabilității în timp a concepției lui Pârvan asupra romanizării lumii dace. Perspectiva largă, pe verticală și orizontală, în timp și în spațiu, i-a îngăduit savantului să întrezărească, adesea cu o evidentă penurie de informații documentare, evoluția de ansamblu a unui proces istoric, a cărui limpezire și astăzi mai solicită eforturi stăruitoare din partea specialiștilor.

În sfera lumii dace, Pârvan a sesizat o desfășurare nuanțată a procesului de romanizare. Mai întii o evoluție distinctă pe trei mari etape, pe care le analizează și le definește cu mare precizie. O primă etapă — premergătoare — a acestui proces derulează pînă la cucerirea Daciei de către Traian. A doua etapă, cea hotărîtoare pentru soarta de mai tîrziu a lumii dace, se suprapune perioadei de stăpînire a Daciei de

9 Idem, *Dacia: An outline of the early civilisations of the Carpatho-Danubian countries*, Cambridge, 1928.

10 Idem, *Dacia, civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, București, 1937.

11 Idem, *Organizarea provinciei Dacia traiană*, p. 9.

către romani. În sfârșit, a treia etapă, care consolidează performanțele celei de a doua, are loc de la retragerea aureliană și pînă la venirea slavilor. Conceptul lui Pârvan asupra desfășurării în timp a romanizării lumii dace a fost confirmat prin toate cercetările ulterioare. V. Pârvan a sesizat și nuanțarea pe zone a romanizării lumii dace. Astfel, în afara Daciei romane propriu-zise, el a *descoperit* Dobrogea romană, așa cum remarca Radu Vulpe, „al doilea leagăn al romanității noastre, la care nimeni mai înainte nu se gîndise anume și căruia nimeni nu-i bănuise hotărîtoarea însemnătate“¹². Fără aportul Dobrogei, care a cunoscut (și în același timp a iradiat) șase secole de continuă viață romană, în interiorul granițelor imperiului, romanizarea ariei de est și de sud-est a lumii dace, dacă nu chiar și dănuirea romanității în fosta provincie Dacia romană, ar fi fost mult mai slabă și mai puțin rezistentă la presiunile continue exercitate de feluritele valuri de migratori. Activitatea laborioasă de cercetare a antichităților romane ale Dobrogei stau mărturie a valorii pe care Pârvan o acorda acestora. El a stăruit mult și asupra întinderii stăpînirii romane, pentru o lungă perioadă, la nord de gurile Dunării și pe litoralul nord-pontic, intuind rolul de excepție al acestor prelungiri ale provinciei Moesia în procesul de romanizare a lumii dace de la est de Carpați.

Deosebirea dintre romanitatea Daciei și romanitatea Dobrogei moesice, aceasta din urmă suprapusă peste puternice elemente de cultură grecească, este evidențiată cu claritate de către V. Pârvan. În sfârșit, el deslușește și nuanțele procesului romanizării pentru Muntenia și sudul Moldovei, ca și pentru nordul Moldovei. În viziunea sa, întregul proces s-a desfășurat unitar, dar în același timp diferențiat de la o zonă la alta și de la o etapă la alta.

Pârvan a înțeles pe deplin esența procesului de romanizare: continuitate masivă a populației dace, care adoptă moda de viață romană. Continuitatea populației dace a fost subliniată în repetate rînduri de către V. Pârvan în scrierile sale, tocmai spre a evidenția valoarea acestei componente de bază în procesul romanizării. Pentru el, romanismul nu însemna doar preluarea de către autohtoni a limbii latine și a obiceiurilor romane, ci deopotrivă și modelarea lui după structura vieții băștinașilor, ceea ce a dus la romanitatea specifică fiecărei provincii a imperiului: „Romanii au influențat și au fost influențați și o întregă cultură deosebită, *romanismul* danubian, diferit de cel spaniol, a luat naștere“¹³. Caracteristicile mai vechi, remarca Pârvan, au fost folosite după încheierea procesului de romanizare tocmai pentru susținerea noii calități, ceea ce a consolidat romanitatea și i-a oferit variabilitate și originalitate. „Fiecare popor trecut la romanism — scria V. Pârvan — a

12 R. Vulpe, *Cuvînt înainte* la V. Pârvan, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, ediția a II-a, îngrijită și adnotată de Radu Vulpe, București, 1974, p. 20.

13 V. Pârvan, *Dacia, civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, București, 1937, p. 173.

apărat apoi noua lui formă de viață în felul său deosebit, nu străvechile lui puteri preromane¹⁴.

Victoria militară romană asupra dacilor (ce a declanșat în profunzime procesul de romanizare a lumii dacice și a dus în cele din urmă la formarea poporului român) și nivelul ridicat al civilizației romane sînt prezentate de Pârvan împreună cu sublinierea caracterului dur al înclcășărilor militare daco-romane, pe care le aprecia drept un „război colonial în fond, ca acel purtat de pildă în zilele noastre de Anglia împotriva burilor¹⁵.

Subliniind încă odată tratarea romanismului ca parte integrantă a fenomenului de etnogeneză a poporului român, cu prezentarea echilibrată și judicioasă a celor două componente etnice de bază (geto-dacă și romană) în evoluția lor firească pe etape și zone, evidențiem de fapt ideile fundamentale ce au stat la baza concepției lui Pârvan asupra procesului de romanizare a lumii dace. Conținutul și condițiile de desfășurare ale acestui proces își găsesc un spațiu larg în opera sa, corespunzător cu importanța unanim recunoscută a perioadei respective din istoria poporului român.

Concepția lui Pârvan asupra procesului de romanizare a lumii dace a rămas aproape intactă pînă astăzi. Eforturile urmașilor, cu rezultate notabile și recunoscute, nu au avut a face decît completări la informația de atunci, unele corecturi fără importanță deosebită, precum și nuanțări la probleme de amănunt.

IDÉES SUR LA ROMANISATION DU MONDE DACE DANS L'OEUVRE DE PÂRVAN

R é s u m é

L'auteur me en évidence le fait que Vasile Pârvan a compris le processus de romanisation du monde dace comme une étape distincte de la période de formation du peuple roumain, étude qui exige une recherche interdisciplinaire (à laquelle doivent participer des historiens, des archéologues, des épigraphistes, des ethnologues, des philologues etc.) et comparative (avec la situation des autres provinces de l'Empire romain). De même, Vasile Pârvan a bien saisi la quintessence du processus de romanisation (la continuité massive de la population dace, qui adopte le style de vie romain), ainsi que son déroulement nuancé selon les zones et les étapes.

¹⁴ Idem, *Parentalia. Închinare împăratului Traian la XVIII veacuri de la moarte*, în volumul *Memoriale*, București, 1923, p. 184.

¹⁵ Idem, *Organizarea provinciei Dacia traiană*, p. 21.